

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/95031>

Please be advised that this information was generated on 2019-05-23 and may be subject to change.

Werken voor het recht op leven

Toine van den Hoogen

1. Tel uw zegeningen. Er zijn mooie resultaten geboekt en er is erkenning en bekendheid. De Marga Klompé-prijs, deskundigen die spreken van het 'Heerlens' model, interesse van De Bazuin, regionale pastorale erkenning (VPW Limburg), plaatselijke erkenning op gemeentelijk niveau waarin wordt meegesproken over integraal jeugdbeleid, straathoekwerk, sociale dienst, Commissie alcohol- en drugsproblemen, de Arme Kant van Heerlen.

In de notitie ten behoeve van het bestuur van de Stichting Open Deur is een werkplan opgenomen voor de komende jaren. Hierin staat de basis omschreven van de kernactiviteiten van het diakonaal pastoraat van de Open Deur:

'Basis van alle ontwikkelingen is de langdurige aanwezigheid. Het werken vanuit min of meer vaste wijken is nog steeds een sterk punt. Daardoor is een netwerk van contacten gegroeid waaruit voortdurend nieuwe vragen om hulp en ondersteuning komen, deels van nieuwe personen die worden verwezen door anderen, deels door oudere contacten die weer contact opnemen. De pastor is op deze wijze meegegroeid met deze mensen en mede daardoor is de kring van kontakten uitgegroeid'. (uit: Tien jaar jongerenpastoraat en het vervolg, mei 1994, p.8)

2. Toch knagen de vragen. Vragen over het perspectief van deze vorm van (diakonaal) pastoraat.

Het zijn vragen die ontstaan in de alledaagse praktijk van dit diakonaal werk. Tegelijk en evenzeer ontstaan ze uit de grote motto's van waaruit dit werk wordt gedaan:

presentie, het verhaal van uitgesloten mensen vertellen, samen durven dromen met je voeten in de modder, ..in de schuld (zoals de titels luiden van enkele rapporten).

Nu zou iedereen gemakkelijk kunnen begrijpen dat zulk werk en dergelijke motto's indringende vragen oproepen. Structurele veranderingen (b)lijken uit te blijven in de samenleving. Er vinden politieke en sociale heroriëntaties plaats die kansarme mensen uit het zicht brengen. Mensen willen ook geen veranderingen, denk je soms. Morrelen aan structuren en aan onwil maakt machteloos.

Machteloze gevoelens groeien niet alleen uit ervaringen dat de kloof groot is tussen hoge idealen en realiteiten die laag bij de gronds zijn. Ze komen ook voort uit het verschuiven van naar jou toegedragen verwachtingen, verschuivingen die zich voordoen ten opzichte van de beelden en metaforen waarmee je zelf je doelen onder woorden wilt brengen. Je zegt te streven naar presentie en vermaatschappelijking. Je zegt dat te willen nastreven in naam van een drievoudig recht van ieder mens: het recht van spreken, recht op erkenning van ieders waardigheid en het recht op geluk.

Maar vóórdat je het weet, wordt je benaderd als een medewerker van een semi-openbare, dienstverlenende instelling. Waar je bij staat, ontstaat in jezelf de verwarring omdat je door openbare instellingen (eindelijk!) gehoord wordt en serieus genomen, maar daarin verloren ziet gaan wat het gratuïte, het onverplichte en daarin maatschappij-kritische motief van je aanpak en inzet was en is.

De beweging wordt een organisatie en de pastor een druk bezette functionaris die voortdurend bezig is de eigen belangen (die hij/zij definieert als de belangen van de buitengeslotenen) af te stemmen op de belangen van de andere, officieel-publieke instellin-

gen.

Je wilt kritisch erkend worden door systemen van onze samenleving. Maar deze systemen kennen die vorm van dialoog au fond niet. Wanneer je erkend wordt, wordt je ingelijfd. En inmiddels is deze erkenning geen optie meer maar alledaagse praktijk, een praktijk die verbonden geraakt is met namen en gezichten van concrete mensen.

Een strategie-discussie is eigenlijk niet meer mogelijk, althans niet meer onder een profetisch voorteken. Profetische opties kunnen worden bedacht in de ruimte van een toekomst die nog niet gevuld geraakt is door de contingente vragen en geschiedenissen van concrete mensen die om hulp en ondersteuning vragen. Zodra deze ruimte wél gevuld raakt, zal alleen de geschiedenis - die wisselvallige muze - nog uitmaken of je profetisch hebt gehandeld en bent blijven handelen. Een oordeel daarover is jezelf uit handen genomen. Profetische mensen die hun idealen trouw blijven, kijken steeds minder vór vooruit. Wat telt is het vertrouwen op de belofte van weleer en de concrete alledaagse realiteit: mensen met een naam en een gezicht die wonden hebben opgelopen. En wonden van mensen zijn nog nimmer anders genezen dan met (deugdelijke) pleisters. Ook van de samaritaan (Lk. 10, 29-37) wordt verteld dat hij de wonden verzorgde en met de beroofde man naar de dichtst-bij-zijnde pleisterplaats ging. Er wordt niet verteld dat hij allereerst de openbare veiligheid wilde verbeteren. Dat maakt werk dat staat in het teken van een drievoudig recht op leven er niet minder zinvol op.

3. In de afgelopen vijf jaren is de onderbouwing van dit diakonaal werk vaak geschied met behulp van een opstel dat ik in 1989 in Pastorale Theologie schreef over de

dilemma's van diakonaal pastoraat in Limburg. Aanvankelijk was ik verrast door de herkenning die dit opstel kennelijk opriep. Later ben ik trots geraakt door de constatering dat theologische reflectie werkelijk in dienst kan staan van dit werk. Maar dat verplicht ook. En ik denk dat het inmiddels geboden is door te denken op de aanzet van toen.

3.1 Een eerste vraag luidt dan in welke zin hier eigenlijk sprake is van het begrip 'recht'? Hebben termen als waardigheid, meespreken, geluk een dimensie die het gegrond maakt van recht te spreken? Kunnen dergelijke termen gelden als een beginsel van openbaar handelen dat tevens een afdwingbare toetssteen van dat handelen formuleert?

Men zou waarschijnlijk beter kunnen spreken van categorieën uit de sfeer van de fundamentele rechten van de mens. Ik verwijs naar een ander opstel van mijn hand.

'In 1974 heeft de WCC in St. Pölten (Oostenrijk) een consultatie gehouden over de "Rechten van de mens en christelijke verantwoordelijkheid". Toen werd een tekst vastgesteld met omschrijvingen van de fundamentele rechten van de mens. Als eerste werd genoemd: het recht op leven. "De mens heeft een fundamenteel recht op leven - met inbegrip van heel de vraag van overleven, bedreiging en kwetsing- door rechtvaardige, economische, maatschappelijke en politieke systemen, en van de kwaliteit van leven". Deze tekst is vooral interessant omdat het woord 'leven' hier een bepaalde inhoudelijke oriëntatie krijgt ... leven binnen rechtvaardige systemen ... recht op culturele identiteit, deelname aan besluitvorming, recht op eigen mening en het uiten daarvan, persoonlijke waardigheid en vrijheid van godsdienst ... Het

begrip 'rechten van de mens' ontwikkelt zich de laatste tijd tot een middel van kritiek: elke uitoefening van politieke en maatschappelijke macht zou aan de kritische controle vanuit het gezichtspunt der mensenrechten moeten worden onderworpen. Gewoonlijk wordt het beroep echter als middel tot legitimatie aangewend: bestaande machtsverhoudingen moeten door het begrip mensenrechten gerechtvaardigd worden. Voorzover mensenrechten een middel tot legitimatie zijn, ontstaan er vele en uiteenlopende interpretaties van. Maar voorzover mensenrechten een middel tot kritiek zijn, blijft elke legitimatie van een maatschappelijk systeem en van een politieke orde onderworpen aan de vraag naar de rechtvaardigheid van de rechten die in dat systeem gelden'. (uit: T.v.d. Hoogen, Over de strijd van het bestaan. Aanzetten tot een verbondstheologie, in: Sleutelen aan het verbond. Bijbelse en theologische essays, Boxtel 1989, 99-124. 108-110)

In dit licht kun je op goede gronden, dunkt me, het diakonale werk in dit centrum nader interpreteren. Dit werk is niet zozeer op te vatten naar analogie van hulpverlening zoals wordt geboden door RIAGG, CAD en dergelijke. Het lijkt me veeleer een in en via hulpverlening (in de breedste zin des woords) ge-operationaliseerde toets van de rechtvaardigheid van de rechten die in onze systemen gelden voor gemarginaliseerde mensen. De recente geschiedenis van activiteiten vanuit dit centrum ondernomen, doen denken in deze richting. Het diakonale pastoraat heeft van huis uit toch dicht aangelegen tegen pastoraat als hulpverlening. Maar er ook steeds de behoefte geweest, en er zijn ook steeds omstandigheden geweest die ertoe noopten om de notie 'hulpverlening' op te rekken. Hulp en

ondersteuning bieden is een direct motief tot dit soort werk gebleven, en een herkenbare verwachting gebleven bij achtergestelde mensen die letterlijk en figuurlijk aan de deur kloppen. Maar tevens is er vanuit dit centrum inmiddels een lijst van rapporten gegroeid die men niet meer over het hoofd kan zien, rapporten waarin naar aanleiding van concrete casussen eigenlijk telkens weer de vraag wordt gesteld naar de rechtvaardigheid van de rechten die in onze systemen gelden voor gemarginaliseerde mensen. Mijn stelling is dus dat je dit werk eigenlijk dient te verstaan in het kader van een lokale behartiging van mensenrechten. Wellicht kunnen daardoor ook een aantal problemen die nu rond dit werk ontstaan zijn, opnieuw vruchtbaar gemaakt worden, zoals: wat is nu de noodzaak tot terugkoppeling? welke verhouding is er tussen contacten met onze eigen 'cliënten' en allerlei openbare instellingen? wat is de reden dat dit soort werk zich onderscheidt van enerzijds maatschappelijke hulpverlening en anderzijds pastorale zorg in de directe zin van het woord? (Overigens zou ook heel goed kunnen worden uitgelegd dat een dergelijke behartiging op lokaal niveau van mensenrechten een belangrijks aspect is van de pastorale taak van de kerk respectievelijk van de geloofs-gemeenschap. Ik bespreek dat hier niet, omdat dit een eigen argumentatie vanuit de ecclesio-logie zou vergen, waarvoor nu niet de tijd is).

Ik wil nog wél wijzen op een kenmerkende en onderscheidende karaktertrek van deze lokale behartiging van mensenrechten. Bewust heb ik hierboven gesproken van een toetsen van de rechtvaardigheid van rechten van in onze samenleving gemarginaliseerde mensen in en via hulpverlening in de breedste zin des woords. De dimensie hulpverlening hoort in deze omschrijving thuis omdat ze uitdrukking geeft

aan het christelijk en kerkelijk verlangen om de dienst aan mensen te laten sturen vanuit de habitus van mensen die zijn gemarginaliseerd. Hun positie, hun ervaringen, hun ogen en oren, dit wil zeggen hun perceptie van onze werkelijkheid maak je daarmee tot leidraad van je 'interventie'. En de praktijken van hulp en steun aan deze mensen vormen de context om zelf tot analyses en inzichten te komen van hetgeen aan lokale behartiging van mensenrechten te doen staat.

3.2 Een tweede vraag die, doordenkend op eerdere aanzetten tot onderbouwing van dit werk, gesteld kan worden, luidt welk oogmerk uiteindelijk nagestreefd wordt bij deze lokale behartiging van mensenrechten. Ik zoek een omschrijving daarvan in het licht van het woord 'barmhartigheid', nu - hopelijk - ont-daan van zijn patriarchaal-charitatieve connotaties. Barmhartigheid is een centraal woord in de vertelling van de samaritaan (Lk. 10,29-37). Barmhartigheid is een kritische notie, zo maakt de vertelling duidelijk. Hij was op reis, kwam bij hem, zag hem en kreeg medelijden. Deze sequentie van werkwoorden introduceert een andere dynamiek dan het 'zien, oordelen, handelen'. Gevraagd naar het oogmerk (!) staat hier dat 'onderbreken van het handelen', 'sympathie opvatten' en 'compassie krijgen' de innerlijke zin van dit handelen bepalen. Niet de doelrationele dimensies (zorg verzorgen; kosten regelen), maar de passionele dimensies staan op de voorgrond. De samaritaan heeft aan de uitgeschudde man langs de weg barmhartigheid bewezen, zegt de andere rabbi met wie Jezus in gesprek is. Hij herkent het direct als een centraal thema uit de Thora. Zo is de weg om het eeuwig leven te verwerven! Want dat was de vraag van die naamloze gesprekspartner: de vraag naar de weg. Barmhartigheid betonen is niet zomaar een toepassing

van beginselen in de praktijk, maar is de weg en het doel (het leven in Verbond) zelf.

In het boek Exodus komt een passage voor (Ex.33, 12-23), waarin Mozes (een beetje verwijtend) tegen Jahweh zegt dat Deze hem wel een doel gegeven heeft, maar niet verteld heeft wie er met hem, Mozes, zal meetrokken. Je hebt wel gezegd, zegt Mozes, dat je voor mij hebt gekozen, maar me niet gezegd wat je plannen zijn. Waarop Jahweh riposteert: 'Moet dan mijn aanschijn met u meegaan en moet ik je rust geven?' (v.14). Wanneer Mozes dan laat merken in dat geval liever niet op pad te gaan, zegt Jahweh: 'Ook wat je nu vraagt, zal ik doen. Want je geniet mijn gunst en ik heb mijn keus op je laten vallen' (v.17).

In deze dialoog steekt de kern van de gods-ervaring. De trouw aan de keuze, het vooruitsnellen van het gelaat van de Ene, de dubbelzinnige aanwezigheid, de twijfel en het verwijt van Mozes. De diakonie in dit centrum, opgevat als een lokale behartiging van mensenrechten, kun je plaatsen in dit licht. 'Gij zijt een God van erbarmen en genade, die lankmoedig zijt, rijk aan ontferming en trouw' (Ex.34,6).

solidariteit met mensen van overal

